

EL LLIBRE DE LA CADENA I EL REUS DEL SEU TEMPS

Ezequiel Gort

Resum de la conferència pronunciada a l'Ajuntament de Reus el dia de Sant Jordi de 2016.

Amb motiu de la festa de Sant Jordi, aquest any a l'Ajuntament de Reus s'ha exposat un llibre del segle XV ben singular: el «Llibre de la Cadena».

Es tracta d'un dels llibres més importants que ha tingut mai la ciutat, ja que recull bona part de les ordinacions que la van regir fins al segle XVIII.

La coberta, que és de cuir gravat, mostra al centre un escut de Reus de metall, amb la rosa carregada sobre les claus passades en sautor. És un escut molt interessant, perquè, per primera vegada, trobem units els dos elements propis de l'escut de Reus, és a dir, la rosa i les claus. També té cantoneres metàl·liques de protecció, convenients, perquè el llibre al seu temps va ser molt utilitzat.

El llibre és tancat per una cadeneta, i d'aquí el nom pel qual se'l coneix: el «Llibre de la Cadena». El nom no és pas modern, ja que se sap que al segle XVI ja se'n deia així, i és que aquest tipus de llibres se'ls acostumava a conèixer per alguna característica física, que en aquest cas era la cadeneta que el tanca. De vegades també se'ls podia conèixer pel color de la coberta, com és el cas del llibre dels privilegis de Reus, del segle XVI, que és el Llibre Verd.

L'interior està format per 215 folis de pergamí, escrits íntegrament en català. Fins al foli 126, hi treballà un sol escrivà de cap a finals del segle XV, probablement un notari, i ho féu amb molta cura, emprant dues tintes: el vermell per a les rúbriques i el negre per al text. Hi compilà totes les ordinacions vigents a Reus fins aquell moment, dels segles XIV i XV. Fins aquell moment les ordinacions locals es trobaven repartides en diverses llibretes, de les quals l'Arxiu Municipal avui en conserva almenys una, de cap a 1410.

A partir del foli 126 intervenen diversos escrivans que compilaren les ordinacions posteriors, dels segles XVI, XVII i fins a principis del segle XVIII.

Es desconeix la cronologia exacta de moltes de les ordinacions, perquè al seu moment no es van datar. La primera datada, és de 1394 i la darrera de 1701.

Les ordinacions de la vila regulaven la pràctica totalitat dels aspectes de la població i reflectien el dia a dia de la vida i de les necessitats del veïnat. Però avui, les ordinacions no són només importants per a conèixer les estructures jurídiques i el regiment de les persones en els temps passats, sinó també per aprofundir, en un sentit molt més ampli, en el coneixement de la història de la ciutat. Perquè les ordinacions, basades en el costum, són un testimoni directe, fresc, que ens apropa als reusencs des dels temps medievals i fins a l'inici del segle XVIII, perquè les disposicions que conté van ser vigents fins al 1716, ara fa tot just tres-cents anys, quan, amb el Decret de Nova Planta, Catalunya va perdre totes les seves institucions.

Quan s'inicià la compilació d'aquest llibre, Reus encara era envoltat de muralles, el castell era dempeus i l'església de Sant Pere, tal com la coneixem avui, encara faltaven uns anys perquè es comencés a edificar. El paisatge urbà era ben diferent de l'actual: Tret del Mercadal, les altres

places, la de l'Església i la de Sant Miquel, eren ben petites, els carrers en general eren estrets i obacs, amb les façanes de les cases volades i sovint porxades. Per això els mestres exercien els seus oficis des del carrer estant, i les botigues hi eren obertes. Recórrer aquells carrers era moure's enmig del brogit de la gent d'ofici, amb els seus tallers, però també els sorolls, els colors, les olors característiques, i més si era dia de mercat, amb les parades al carrer i a la plaça de l'església, on fins i tot el cementiri es transformava en mercat.

El Llibre de la Cadena regulava els diferents oficis, assenyalava normes sobre els preus de les mercaderies i els pesos al mercat, es concretava els productes que els mercaders hi portaven i fins on cadascú posava la seva parada. Es vigilava especialment el frau.

Però tot aquest moviment es vivia a la zona diguem-ne més comercial, que al segle XVII venia a ser gairebé la mateixa que és avui: els carrers Major, de Monterols, de les Galanes i de Jesús.

En canvi havia carrers poblats majoritàriament per pagesos, que portaven un altre ritme de vida. A diferència d'altres llocs, a Reus no sembla que hi hagués barris d'oficis diferenciats, sinó que més aviat eren tots dispersos pels mateixos carrers, tret dels terrissers i els adobers per necessitats pròpies, els primers pel fum i el perill d'incendi que comportaven els forns, per la qual cosa calia que fossin en espais apartats del nucli més habitat; els segons, els adobers, perquè havien de ser fora muralla per poder evacuar les aigües brutes de la seva indústria. Els terrissers eren cap a l'actual zona del Pallol i els adobers eren cap al carrer del Batan (un topònim que ens els recorda).

El bestiar dels corrals, els porcs, l'aviram, sovint anava per lliure i no era estrany trobar-los pel carrer. El Llibre de la Cadena va incloure algunes ordinacions al respecte per evitar possibles danys, com per exemple que els porcs gratessin la terra al cementiri. En canvi el bestiar menut no podia sortir de la muralla sense portar un guarda. També pel que fa al pas dels ramats de bestiar gros, que sempre havien d'anar amb guarda per evitar l'entrada a les terres de conreu, El Llibre també detalla la feina dels pastors...

Les ordinacions concretaven l'ús de la terra, la vigilància dels conreus, es prohibia espigolar o fer llenya en propietat d'altri, per exemple; marcava el repartiment de l'aigua, la conservació dels recs i la dels camins... El llibre també ens parla dels diferents conreus que es feien al terme.

La remor dels carrers desapareixia cap al tard, quan es tancaven els portals de les muralles i la gent es retirava cap a casa; o a les festes, on primer s'anava als actes religiosos, la missa, les professons i després hi havia qui es dedicava al joc (de bitlles, de pilota, al segle XVII el joc de pilota es jugava tocant la muralla, al carrer de Casals) o als jocs prohibits, que eren els que s'hi jugaven diners (naips, daus)... Però les ordinacions també permeten saber que hi havia qui preferia més anar a jugar que no als actes religiosos, que hi havia persones renegaires, o que hi havia prostíbuls...

El Llibre de la Cadena regulava tots aquests aspectes i fins establí coses com ara quin ordre havien d'observar les confraries a la professó del dia de Sant Pere. En canvi no diu res de l'ordre en que desfilaven els balls que llavors, com ara, obrien pas a la professó.

De nit no havia llum pels carrers i les teieres que hi havia a les places o bé a les cruïlles dels carrers, només s'encenien els dies de festa, com per carnaval o en el cas de noces, segons estipulen les ordinacions. Segons assenyala el llibre, aquests serien els únics casos de música i de balls permesos a la nit. De fet, fins al segle XIX, la llum a la nit va ser sinònim de festa o de gran festa. Un cas ben documentat és el trasllat de la imatge de la Mare de Déu de Misericòrdia el 1582 i les lluminàries dels carrers, de la muralla i fins del camí fins a l'ermita.

El Llibre de la Cadena establí normes de policia, per a la seguretat del veïnat, especialment durant la nit, per exemple, no es podien deixar escales de fusta al carrer... També pel que fa a la vigilància dels portals de la muralla i de les terres del terme. Però sobretot pel que fa a la normativa sanitària i la relativa a l'aigua, un bé aleshores també prou escàs, tot i que des dels temps medievals s'havia canalitzat l'aigua d'una mina d'Almóster. Una canalització de la qual avui encara en resta un senyal ben visible al camí de la Mineta: un pont pel qual l'aigua podia salvar el pas d'una riera.

Quan el Llibre de la Cadena va perdre el seu valor legal, després de la Guerra de Successió, el paisatge local havia canviat bastant: la muralla havia començat a desaparèixer i les cases ja s'edificaven fora dels murs, bastint els ravals i més enllà ja havia alguns carrers edificats, com el del Vent i fins hi havia tres convents.

Tot i que el Llibre de la Cadena el va transcriure Josep M. Guix i el va publicar l'Associació d'Estudis Reusencs el 1963, en ser una edició limitada i en tractar-se d'un text normatiu, avui encara és un llibre ben poc conegut i que espera que se'n faci un estudi en profunditat per tal d'extreure'n tota la informació que atresora, amb la qual cosa es podria conèixer molt millor aquell Reus del passat.